

Global hälsa allt bättre

FATTIGDOM

Läget (2015)	<ul style="list-style-type: none"> • Medellivslängden i världen är 70 år. • I Afrika söder om Sahara är medellivslängden i så gott som alla länder under 65 år. • Utanför Afrika söder om Sahara är medellivslängden i så gott som alla länder högre än 65 år.
Trenden 	<ul style="list-style-type: none"> • Ökar i alla delar av världen. Sedan 1960-talet har medellivslängden ökat med 20 år. • Flera länder som ex. Rwanda, Botswana, Malawi och Zambia har ökat medellivslängden med mer än 10 år under 2000-talet.

Global hälsa mäts på en rad olika sätt och omfattar många olika delar av utvecklingen i världens länder. Ofta använder man breda mått som samlar upp många olika indikatorer för hur vi mår. Mått som medellivslängd eller barnadödlighet säger något om det allmänna hälsoläget, men också något om den ekonomiska utvecklingen och fördelningen av resurser.

I de globala målen som gäller från 2016 till 2030 samlas flera olika dimensioner av global hälsa under ett och samma mål. Det handlar om barnadödlighet och mödradödlighet, smitto-

samma sjukdomar, sexuell och reproduktiv hälsa och trafikolyckor liksom rökning, annat missbruk och andra riskfaktorer.¹⁴

Medellivslängd

Det vanligaste måttet på global hälsa är medellivslängd.¹⁵ Måttet speglar den genomsnittliga livslängden för personer som dog under ett givet år. Det ger därför en bra bild över det generella hälsoläget. Måttet fångar ojämlikheter inom en befolkning liksom såväl externa chocker som katastrofer eller krig som tidig barnadödlighet.

Historiskt sett har medellivslängden varit låg,

¹⁴⁾ Läs mer om de globala målen i sista kapitlet i boken.

¹⁵⁾ Eng: Life Expectancy, översätts ibland till förväntad livslängd. Måttet mäter dock den genomsnittliga åldern på de som dog under ett givet år. Medellivslängd är därför en mer rättvisande term.

Foto: Victor Brott

»Utvecklingen som Rwanda gjort på 13 år tog ett land som Sverige över 50 år att göra.«

som framgår av den historiska tillbakablicken (sid 21-24). De senaste årtionedenas utveckling betyder att medellivslängden på jorden aldrig varit högre än när du läser detta. Mellan åren 1960 och 2015 steg medellivslängden på jorden från 50 till 70 år.¹⁶

Orsaken till den ökade medellivslängden är ett brett spektrum av framsteg inom många områden. Den stora skillnaden är naturligtvis att allt färre barn dör under de första åren på jorden. Men dödligheten har sjunkit inom alla åldersgrupper.

1990-talets tillbakagång ovanlig

Sedan 1800-talets början har trenden varit positiv om än ojämn och stundtals väldigt långsam. Tillbakagång i hälsa har varit ovanligt och då i samband med stora katastrofer, missväxt, torka, krig eller stora infektionssjukdomar. Under första världskriget föll till exempel medellivslängden kraftigt i många länder både på grund av krigets konsekvenser, men också på grund av en stor influensaepidemi som kom att kallas spanska sjukan.¹⁷

Under 1980-talet började hiv/aids sprida sig allt snabbare i många länder. Kunskapen om sjukdomen var låg, samhällets respons ofta väldigt långsam och de medicinska insatserna

var till en början små eller obefintliga. Inte förrän nya förbättrade bromsmediciner började tillverkas under sent 1990-tal kunde spridningen av epidemin börja hejdas.

Konsekvensen för de länder där epidemin slog allra hårdast blev katastrofal. Det var länder främst i Afrika söder om Sahara, men länder över hela klotet drabbades. Under 1990-talet sjönk medellivslängden i ett trettiotal länder, i vissa fall med upp emot 10–15 år.¹⁸

Snabba framsteg i Afrika söder om Sahara sedan år 2000

Men 2000-talet har inneburit en förbättring för de flesta länder i världen, särskilt för länder i Afrika söder om Sahara. Från att ha legat stilla under 15 år fram till år 2000, har medellivslängden i regionen nu stigit från 50 till 58 år. Samtliga länder som har gjort de största framstegen mätt i medellivslängd ligger i Afrika.

Allra snabbast har utvecklingen gått i Rwanda (se tabellen intill). Där har medellivslängden sedan år 2000 ökat från 50 år till 65 år, bland de allra högsta i Afrika söder om Sahara. Utvecklingen som Rwanda gjort på 13 år tog ett land som Sverige över 50 år att göra, i början av 1900-talet. Och då var Sverige vid den tidpunkten flera gånger rikare än vad Rwanda är idag.

¹⁶ Källa Världsbanken, WDI

¹⁷ Spanska sjukan var en ovanligt dödlig influensaepidemi som spreds över världen i slutet av det första världskriget. Totalt sett beräknas mellan 50 och 100 miljoner människor ha dött i epidemin.

¹⁸ www.gapminder.org

MEDELLIVSLÄNGD: VAR GÅR DET SNABBAST FRAMÅT?

	2000	2015	(förändr.)
Rwanda	50 år	67 år	+17 år
Botswana	52 år	66 år	+14 år
Malawi	46 år	60 år	+14 år
Eritrea	49 år	63 år	+14 år
Zambia	46 år	59 år	+13 år
Burundi	48 år	60 år	+12 år
Etiopien	53 år	64 år	+11 år
Uganda	50 år	61 år	+11 år
Burkina Faso	53 år	63 år	+10 år
Kongo (Braz.)	53 år	62 år	+9 år

MEDELLIVSLÄNGD: VAR GÅR DET LÅNGSAMT?

	2000	2015	(förändr.)
Syrien	74 år	70 år	-4 år
Lesotho	50 år	49 år	-1 år
Mexiko	75 år	75 år	0 år
Paraguay	74 år	74 år	0 år
Georgien	72 år	73 år	+1 år
Dominikanska rep.	73 år	74 år	+1 år
El Salvador	73 år	74 år	+1 år
Filippinerna	69 år	70 år	+1 år
Malaysia	74 år	75 år	+1 år
Panama	77 år	78 år	+1 år

Källa: Gapminder

BARNADÖDLIGHET

Läget (2015)	<ul style="list-style-type: none"> ● 16 000 barn under fem år dör varje dag, ofta på grund av enkelt botbara sjukdomar, brist på mat, vatten, sjukvård. ● Värst är läget i Afrika söder om Sahara där 8,3 procent av alla barn dör innan fem års ålder. ● 1 miljon barn dör under sin första dag och ytterligare 1 miljon dör inom den första veckan.
Trenden 	<ul style="list-style-type: none"> ● Minskar i alla delar av världen. Mellan 1990 och 2015 minskade barnadödligheten med 53 procent. ● Barnadödligheten minskar tre gånger snabbare idag än i början av 1990-talet.

Barnadödlighet

Ett annat mått på global hälsa är barnadödlighet. Måttet visar hur stor andel av alla barn som dör innan en viss ålder, oftast fem år.¹⁹ Liksom medellivslängd ger måttet en bra bild av det generella hälsoläget i ett land då det också speglar många aspekter på social och ekonomisk utveckling. Det är dessutom på det individuella planet ett av de absolut viktigaste områdena i livet, chanserna för våra barn att överleva.

Statistiken kring barnadödligheten ger anledning till både glädje och förtvivlan. Glädje därför att barnadödligheten minskar i alla delar av världen och dessutom i en accelererande takt. Sedan år 2000 har några av världens fattigaste länder gjort fantastiska framsteg när det gäller barns hälsa.

Förtvivlan därför att omfattningen på den katastrof, som den fattigdomsrelaterade barnadödligheten innebär, trots framstegen är på gränsen till lamsläende. Nästan sex miljoner barn under fem års ålder dör varje år, de flesta av sjukdomar och orsaker som hade kunnat förhindrats. Det motsvarar mer än 16 000 barn om dagen. Bara

i Nigeria dör varje dag över 2000 barn under fem år och i Indien är antalet över 3500 per dag, över miljonen barn på årsbasis.

Det finns ingen annan dödsorsak som kommer i närheten av det antal dödsfall som fattigdom skördar. Varken krig, terrorism eller naturkatastrofer har någonsin kommit upp i fattigdomens dödstal.

16 000 barn är ett svärgreppbart antal. Jämför med till exempel tsunamikatastrofen i december 2004. Då omkom cirka 250 000 människor. Barnadödligheten i världen motsvarar två nya tsunamikatastrofer i månaden. Varje månad året om, där alla döda är barn under fem års ålder. Skillnaden är att det inte rör sig om en plötslig och oväntad katastrof. Tvärtom vet vi mycket väl att den kommer att ske, var den kommer att ske och till och med varför den kommer att ske. Och vi har verktygen för att stoppa den. Som i många andra fall är det en fråga om prioriteringar.

Hur stora är framstegen?

1990 dog 13 miljoner barn före fem års ålder, det motsvarade nio procent av alla födda barn.

¹⁹ Under Five Mortality. Ibland används begreppet spädbarnsdödlighet (Infant Mortality) då syftar man oftast på barn under ett års ålder.

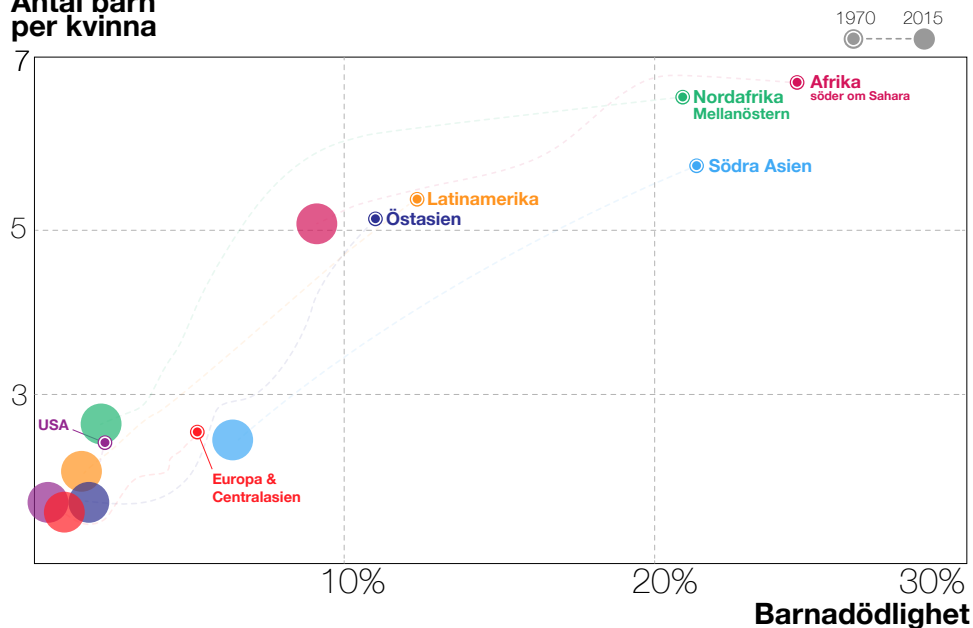
Foto: UNICEF /Bismarck Swangin Lembu

BARNADÖDLIGHET: EXEMPEL PÅ STORA FRAMSTEG

	2000	2015	(förändr.)
Maldiverna	4,4%	0,9%	-81%
Rwanda	18%	4%	-77%
Kambodja	11%	3%	-73%
Senegal	13%	5%	-65%
Mongoliet	6%	2%	-64%
Kongo (Braz.)	12%	5%	-63%
Tanzania	13%	5%	-62%
Malawi	17%	7%	-62%
Liberia	18%	7%	-62%
Etiopien	15%	6%	-59%

Källa: Gapminder

Antal barn per kvinna

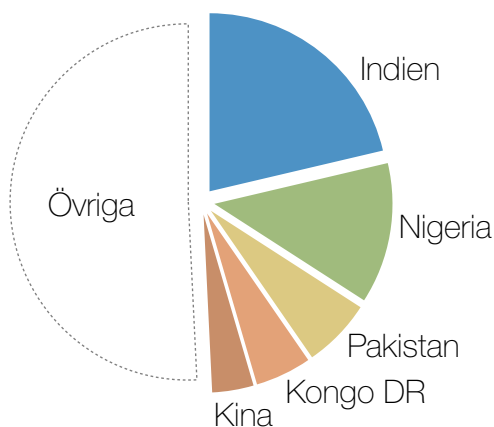
»Det finns inget annan dödsorsak som kommer i närheten av det antal dödsfall som fattigdom skördar.«

År 2015 beräknas dödligheten ha sjunkit till 5,9 miljoner eller 4,3 procent, en halvering på 25 år. Totalt sett har framstegen sedan 1990 räddat livet på nästan 100 miljoner barn varav hälften i Kina och Indien.

Orsaker

En stor del av framgången beror på förbättrade sociala och ekonomiska villkor som kommer med ökad inkomst och förbättrade allmänna levnadsvillkor. Men en annan stor del av framgången är riktade insatser för att möta specifika problem och sjukdomar. FN uppskattar att den stora satsningen på mässlingsvaccin de senaste åren har räddat över 15 miljoner barns liv, idag får 85 procent av världens barn mässlingsvaccin. Biståndssatsningar på myggnät och medicinering mot malaria beräknas ha räddat ytterligare mer än sex miljoner liv varav de flesta barn.²⁰

Fem länder står för hälften av världens barnadödlighet

²⁰ UNDP MDG 2015

Allt färre dör av aids

HIV/AIDS	
Läget (2015)	<ul style="list-style-type: none"> • 35–40 miljoner människor lever med hiv. • Cirka 1,2 miljoner människor per år dör på grund av aids. • Cirka två miljoner människor smittas av hiv varje år.
Trenden 	<ul style="list-style-type: none"> • Allt färre dör av aidsrelaterade sjukdomar. Sedan 2004 har antal dödsfall per år minskat med 42 procent. • Antalet människor som smittas av hiv varje år har minskat med 35 procent sedan år 2000. Bland nyfödda barn med 58 procent. • 2014 fick 41 procent av alla som lever med hiv bromsmediciner. Det är en dubbling på fyra år.

Hiv/aids – en epidemi som förändrade allt

Sedan upptäckten av hiv-viruset i början av 1980-talet har antalet hiv-smittade ökat till en global epidemi. Värst drabbades ett antal länder i södra Afrika, men i de flesta länder på jorden fick sjukdomen spridning. Idag lever cirka 37 miljoner människor med hiv. För de värst drabbade länderna blev konsekvenserna katastrofala. Många länder, framför allt i Afrika söder om Sahara upplevde under 1990-talet stora försämringar i medellivslängd, barnadödlighet och inkomster. Sjukdomen påverkade alla delar av samhället.

Från säker död till kronisk (men behandlingsbar) sjukdom

I början på 1990-talet hade aids vuxit till ett av de största globala orosmomenten och spred panik, rädsla och myter i hela världen. Aids var nu den ledande dödsorsaken bland människor under 44 år, även i rika länder. Rädslan byggde delvis på okunskap om smittovägar, tabun och svårigheten att prata om sjukdomen som i första

hand var en sexuellt överförbar sjukdom. Men framför allt byggde rädslan på det faktum att för de allra flesta som smittades innebar hiv-viruset en säker dödsdom. I detta läge hade över 20 miljoner redan smittats och i vissa länder i södra Afrika var mer än var tionde person mellan 15 och 50 år smittad av hiv. Särskilt höga var talen i Zimbabwe (27 procent) Botswana och Lesotho (22 procent vardera).

1997 kom det första riktiga medicinska genombrottet då en ny typ av bromsmediciner presenterades (HAART, *highly active antiretroviral therapy*). Med dessa förändrades sjukdomen från en säker dödsdom till en kronisk sjukdom. Till en början var priset på 10 000 dollar per år alldeles för högt för de flesta människor och de flesta länder att betala, men så småningom sjönk priset och blev allt mer överkomligt.

I takt med att effektiviteten har ökat och priset har sjunkit har andelen av de smittade som får behandling ökat dramatiskt. En stor del av kostnaden har täckts via bistånd och globala insamlingar via *den globala fonden*²¹ som möjliggör

²¹) Läs mer om den globala fonden mot aids, tuberkulos och malaria på: www.theglobalfund.org

Foto: Victor Bratt

att bromsmedicinerna blir tillgängliga för fler. Nivåerna för "hur sjuk" man måste vara för att ha rätt till bromsmedicin har varierat mellan länder men har sjunkit år för år. Idag rekommenderar Världshälsoorganisationen WHO att alla smittade som upptäckts erbjuds bromsmedicin.

Mer resurser har givit resultat

Idag spenderas lite drygt 20 miljarder dollar per år på att bekämpa hiv/aids-epidemin.²² Ungefär hälften av resurserna är bistånd, varav den allra största delen kommer från USA och den globala fonden. 20 miljarder kan tyckas vara mycket pengar, men det är ungefär lika mycket som världens regeringar lägger på militära utgifter under fyra dagar.²³

²² Källa: UNAIDS

²³ De totala militärutgifterna uppgick 2014 till 1776 miljarder dollar. Källa: SIPRI